

جایگاه الحشدالشعبی در امنیت ملی عراق و نحوه بازنمایی رسانه‌های غربی - سعودی از آن

ابوذر گوهری مقدم، محمدرضا عرب^۲

چکیده

پس از نفوذ پدیده‌ی تروریسم تکفیری در عراق و ناامنی‌هایی که در این سرزمین به وجود آمد، الحشدالشعبی به‌عنوان یک سازمان مردم‌نهاد، برای تأمین امنیت این کشور تشکیل شد. مقاله‌ی حاضر نقش این گروه در امنیت ملی عراق را در چارچوب نظریه سازه‌انگاری تبیین می‌کند. برای شناخت و تحلیل جایگاه الحشدالشعبی در امنیت عراق، باید به جهان ارزش‌های اجتماعی و انسانی و معانی‌ای که کنشگران این گروه، کنش خود را با آن تفسیر می‌کنند، مراجعه کرد. تلازم هویت دفاع از وطن و تبعیت از مرجعیت دینی، پایه حضور اعضای این گروه در سازمان الحشدالشعبی را برای دفع تهدید بنا نهاد. تکوین هویت ملی عراقی با دیدگاهی وسیع‌تر از مذهب و تعریف هویت غیرخودی در چارچوب تروریسم، توانست گروه‌هایی را با گرایش‌های مذهبی و قومی مختلف به این گروه ملحق کند. این تحدید هویت به معنای تشکیل پایه‌های امنیت مردمی در عراق و دفع هویت تهدیدآمیز غیرخودی بود. تکوین و توسعه ارزش و فرهنگ مبارزه با تروریسم در الحشدالشعبی، اهداف و قاعده‌های جمعی جدید امنیتی و دفاعی را در اعضای این گروه به وجود آورد و موجب تجمع و وحدت ایده‌ی مقاومت در عراق شد. در نتیجه هویت و هنجارهای الحشدالشعبی، موجب تقویت امنیت عراق از طریق کنش عملی مبارزه با داعش گردید.

کلید واژه‌ها: امنیت ملی، الحشدالشعبی، عراق، سازه‌انگاری، برساخت امنیت، هویت

a.gohari@gmail.com

emrezaarab@chmail.ir

نویسنده مسئول: استادیار علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

دانشجوی دکتری مطالعات منطقه‌ای دانشگاه تهران، ایران.

مقدمه

منطقه غرب آسیا در سال‌های پس از ۲۰۱۱، صحنه‌ی منازعه و ناامنی بی‌وقفه‌ای بوده که توجه جهان را به خود جلب کرده است. منازعه‌ای که نشئت گرفته از حضور گروه‌های تکفیری در کشورهای این منطقه، به‌ویژه عراق و سوریه بوده است. پژوهش‌هایی در مورد امنیت عراق، ساخت ژئوپلیتیکی منطقه‌ی غرب آسیا و رویکردهای نظامی و سخت‌تولید امنیت انجام شده است. به‌طور خاص درباره الحشدالشعبی آن‌گونه که نگارنده احصا کرده است، در ایران دو پژوهش، توسط یک نویسنده انجام شده است. کتاب «سایه‌روشن حشدالشعبی» با پرداختن به شرایط ساختاری کشور عراق در مقابل تروریست‌ها، الحشدالشعبی را مولود اضطرار معرفی کرده است. سپس با پرداختن به سازمان و خط‌مشی این گروه، تاریخ تشکیل آن و چالش‌های پیرامون آن را بررسی کرده است (آزاد، ۱۳۹۵: ۱۳۶-۱۲۹). مقاله‌ی دیگری در همین زمینه، با معرفی الگوی الحشدالشعبی در عراق به‌عنوان یک الگوی موفق، آن را فرصتی برای محور مقاومت بر بستر بحران تلقی کرده است. این مقاله ضمن اشاره به الزاماتی که الحشدالشعبی برای تقویت خود باید در نظر بگیرد، به رقابت جریان ملی‌گرای عراق و جریانات متمایل به ایالات‌متحده آمریکا با این نیرو اشاره کرده است (آزاد، ۱۳۹۴: ۷۹-۵۱).

دو پژوهش مذکور کمک شایانی به فهم ساختار، تاریخ، زمینه و گروه‌های مختلف در الحشدالشعبی می‌کند. اما با پیروزی‌های متعدد نیروهای مردمی عراق در مبارزه با داعش، نوع تجمیع گروه‌های مردمی، سازمان‌یابی آنان، تقسیم‌بندی در مناطق قومی و مذهبی مختلف عراق و در نهایت نوع اتخاذ رویه‌های عملی در تأمین امنیت این کشور، موجب می‌شود پژوهشگران این پدیده را در ابعاد جدیدتری مطالعه کنند. از طرفی طبق گفته وزیر دفاع عراق، این کشور تا قبل از تشکیل بسیج نیروهای مردمی (الحشدالشعبی) دائماً در مواجهه با تهدید تروریسم با شکست مواجه می‌شد، اما با ایجاد این گروه، عراق توانست مبارزه خود با داعش را سازمان‌دهی کند (العبيدی، ۲۰۱۶/۰۸/۰۳). در این راستا، مقاله‌ی پیش‌رو قصد دارد آنچه «خرد متعارف» در الحشدالشعبی شناخته می‌شود و توانست رویه‌های عملی تأمین امنیت در عراق را تشکیل دهد، واکاوی کند. به بیان دیگر، معانی و برداشت‌هایی را که موجب پویایی عملکرد کنشگران الحشدالشعبی در تهدیدزدایی از عراق

شده است تبیین و تحلیل نماید. برای این منظور فهم چرایی امنیت از منظر کنشگران الحشد الشعبی و چگونگی حصول امنیت ملی و عامل استمرار آن را باید مورد مذاقه قرار داد. از سوی دیگر، فهم شرایط زمینه‌ای ایجاد الحشد الشعبی که موجب دفع تهدید شد و نیز شرایط میانجی و مداخله‌گر مؤثر بر پدیده‌ی امنیت ملی از منظر بازیگران الحشد الشعبی، پژوهشگران را به یافتن پاسخ سؤال اصلی مقاله رهنمون خواهد کرد.

این مقاله ابتدا با تشریح چارچوب نظریه سازه‌انگاری متناسب با موضوع پژوهش، الحشد الشعبی را به مثابه یک گروه امنیتی در نظر می‌گیرد که دارای سه ویژگی است: الف) هویت، هنجارها و ارزش‌های مشترک؛ ب) ارتباط دائم و مستمر بین اعضا؛ ج) ایجاد اهداف مشترک و قاعده‌ی جمعی به دلیل وجود ارتباط بین‌الذهانی. در بخش هویت و هنجارهای مشترک فرضیه‌ی نگارندگان این است که با فتوای آیت‌الله سیستانی، دفاع از وطن و دین به‌عنوان امری مقدس، خودشناختی اعضای الحشد الشعبی را تشکیل می‌دهد که این معنا از طرق مختلف توسط اعضا به اشتراک گذارده می‌شود و اهداف و مسئولیت تولید امنیت را به‌عنوان قاعده‌ی جمعی در اعضای الحشد الشعبی پدید می‌آورد. این قواعد جمعی امنیتی موجب عملکرد کنشگران الحشد الشعبی در عملیات متعددی ضد داعش و تأمین امنیت عراق شده است. کنش عملی و عینی این بازیگران در عرصه‌های مختلف مبارزه با تروریست‌ها و دستاوردهای آنان بخش پایانی مقاله را تشکیل خواهد داد. همچنین با توجه به فعالیت اختصاصی چند شبکه برون‌مرزی صداوسیما در حوزه عربی و عراق، پیشنهادهایی برای برنامه‌سازی در خصوص الحشد الشعبی ارائه خواهد شد.

چارچوب نظری

امروز در مطالعات امنیت سه جریان غالب وجود دارد که هر کدام برداشت‌های متفاوتی از امنیت ارائه می‌دهند. اولین جریان، شامل نظریات رئالیستی می‌شود که امنیت دولت‌محور و عمدتاً با رویکرد قدرت و با تأکید بر وجه نظامی آن مد نظر است. جریان دوم مطالعات امنیتی، نظریات لیبرالیستی را در بر می‌گیرد که دیدگاه واقع‌گرایانه امنیت ملی را به چالش می‌کشد و بر بُعد جامعه‌محوری آن با افزودن مؤلفه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی،

زیست‌محیطی و اجتماعی، آن را مفهومی چندوجهی معرفی می‌کند. جریان سوم که مورد بحث مقاله‌ی حاضر هست، مبتنی بر دیدگاه‌های سازه‌انگاران یا برساخت‌گرایانه است. بر اساس این دیدگاه، واقعیت‌های اجتماعی ساخته و پرداخته ساختارهای ذهنی-اجتماعی کنشگران جامعه است (محسنی‌تبریزی، ۱۳۹۶: ۴۶-۴۴). نظریه‌ی سازه‌انگاری به این سؤال پاسخ می‌دهد که امنیت و تهدید چگونه در جامعه برساخته می‌شوند. این دیدگاه بر اهمیت هنجارها، هویت و ماهیت‌های فرهنگی تأکید می‌کند و تأثیر آن در معنای مشترک ذهنی امنیت را هدف می‌گیرد (Collins, 2013: 87).

از منظر سازه‌انگاری هنجارها و ارزش‌های بین‌الذهانی نقش مهمی در تأسیس و تکوین منافع امنیتی ایفا می‌کند. از طرفی ساختارهای معنایی و هنجاری، متقابلاً بر یکدیگر اثرگذارند و قوام‌بخش یکدیگر هستند. بدین ترتیب در نظریه سازه‌انگاری، برای فهم منافع امنیتی کنشگران باید به جهان معرفتی و هویتی آنان مراجعه کرد. در فرآیند ساخت و فهم هویت نیز عواملی نظیر فرهنگ سیاسی، ایدئولوژی، جهان‌بینی، زبان، ویژگی‌های انسانی - جمعیتی و مذهب تعیین‌کننده هستند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۲: ۴۵-۴۳).

سازه‌انگاران معتقدند مبتنی بر عوامل پیش‌گفته مانند هنجار، هویت و ارزش‌ها، مفهوم امنیت با ویژگی‌های مختص به آن در جامعه برساخته می‌شود. آنگاه این جامعه باید سه ویژگی را دارا باشد تا برساخته‌ی ذهنی امنیت به کنش بدل شود. اولاً اعضای آن جامعه ارزش‌ها، هویت‌ها و معناهای ذهنی خود را با یکدیگر به اشتراک می‌گذارند تا این ارزش‌ها به صورت ارزشی عام و مشترک تبدیل شوند. ثانیاً اعضای جامعه‌ی امنیتی با یکدیگر ارتباط مستقیم و رو در رو دارند و این ارتباط در زمینه‌های مختلف و نه به صورت ایزوله وجود خواهد داشت. ثالثاً تعامل و رابطه‌ی اعضای جامعه نوعی علایق و اهداف بلندمدت را در آن‌ها به وجود خواهد آورد، این علایق نوعی دانش مشترک به منظور انجام وظیفه و مسئولیت در راستای اهداف برساخته‌ی ذهنی امنیت را تولید خواهد کرد (Adler and Barnett, 2002: 31).

بنابر شاخصه‌های پیش‌گفته که آدلر و بارتنت^۱ به آن اشاره کردند، نوعی تعهد و علقه اجتماعی ایجاد می‌شود که قاعده‌ی جمعی را پدید می‌آورد. به تعبیر دیگر ارزش‌ها و معناها

¹ Adler and Barnett

از طریق ارتباط و تعامل، تعهد و علقه اجتماعی را به وجود می‌آورند و از ترکیب علقه و تعهد، قواعد اجتماعی پدید می‌آیند که زمینه‌ساز کنش بازیگران خواهند شد (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۳: ۱۹۲).

الحشد الشعبی به مثابه گروه تولید امنیت

۱) مؤلفه اول: هویت و هنجارهای مشترک در الحشد الشعبی

۱-۱- هویت

سازمان‌نگاری واقعیت را در حال شدن^۱ نه بودن^۲ قلمداد می‌کند. «هویت» نیز به‌عنوان امری محوری در سازمان‌نگاری، امری برساخته در فرآیند مشارکت در معانی جمعی و اجتماعی است. در چارچوب این هویت، بازیگر تصورات خود از دیگران و اهداف خود را تحدید می‌کند و به کنش می‌پردازد. به بیان دیگر «هویت» تعریف خود یا تعریف «کیستی خود» در مقابل «دیگری» است (متقی و کاظمی، ۱۳۸۶: ۲۲۰-۲۱۸). از سوی دیگر، کتزنشتاین^۳ معتقد است که شرایط محیطی بازیگر در تکوین هویت او اثرگذار است، به‌نحوی که شرایط محیطی نوع هدف و منافع هویتی او را مشخص‌تر می‌کند (کتزنشتاین، ۱۳۹۰: ۸۷-۸۵). بنابراین باید برای تشریح چگونگی تکوین هویت کنشگران الحشد الشعبی شرایط محیطی اثرگذار بر هویت و نیز تعریفی که این بازیگران از خود دارند را بیان کنیم.

در شرایط شکنندگی ساختار سیاسی و نظامی عراق و نیز آشفتگی مدنی و هراس عمومی، داعش فرصت رشد و توسعه یافت و توانست طی مدت کوتاهی بخش‌های زیادی از غرب و شمال عراق را تصرف کند (نظری و السیمری، ۱۳۹۳: ۷۷). در پی چنین شرایطی آیت‌الله سیستانی مرجعیت عالی عراق، دفاع از کشور را واجبی مقدس و مسئولیت شرعی و ملی دانست و فتوای جهاد کفایی را فارغ از معیارهای قومی اعلام کرد (الحامد، ۲۰۱۵: ۳). پس از اعلام این فتوا گروه‌های مردمی شیعه هسته‌های الحشد الشعبی را با محوریت دفاع از وطن تشکیل دادند و پس از حدود یک سال بخشی از عشایر سنی استان انبار تحت عنوان الحشدالعشایری فعال شدند. مطابق گزارشی که بنیاد کارنگی از الحشد الشعبی ارائه کرده

¹ becoming

² being

³ Katzinstein

است، پس از اعلام فتوا، تعداد نیروهای داوطلب با عنوان واجب دینی برای دفاع از کشور و اماکن متبرکه عراق آن قدر زیاد شد که دولت توان گنجاندن آن ذیل نیروهای ارتش را نداشت و لذا داوطلبان برای شرکت در جنگ، خود گردان‌هایی را تشکیل دادند (Mansour, 2016).

بر اساس شواهد پیش گفته، شرایط محیطی عراق موجب شد گروه‌های مردمی، مبتنی بر دعوت آیت‌الله سیستانی، امنیت کشور را به‌مثابه امری مقدس و وظیفه‌ای شرعی و ملی در ذهن تولید کنند. تولید این معنا در اذهان بازیگران الحشدالشعبی، هویت سازمانی آنان و تحدید تعریف خود و دیگری (غیرخودی) را شکل داد؛ طوری که پدیده‌ی داعش به‌عنوان تهدید اول عراق و در مقابل تشیع هویت نیروهای مردمی این کشور تلقی شد.

۲-۱- هنجارها

از سوی دیگر عواملی به‌عنوان هنجار، قوام‌بخش هویت در الحشدالشعبی هستند. از منظر این مقاله، هنجارها انتظاراتی را در مورد شکل مناسبی از هویت‌ها برای یک زمینه معین ایجاد می‌کنند. به بیان دیگر هنجارها، موجب تنظیم^۱ و شناسایی و تأیید یک هویت خاص می‌شوند که قادر هستند مسئولیت کنشگران را در معانی ذهنی آن‌ها جایابی کنند (کتزنتاین، ۱۳۹۰: ۸۹-۸۸). هنجارهایی در الحشدالشعبی قوام‌بخش، تنظیم و تأییدکننده هویت امنیتی و ضد تروریستی بودن آن هستند که مختصراً به آن‌ها اشاره می‌شود.

یکی از هنجارهایی که هویت امنیتی و ضدتروریستی را تقویت می‌کند، گفتمان اسلامی است. الحشدالشعبی با الهام از تعالیم اسلام، جهاد با متجاوزان را به‌عنوان ارزش تلقی می‌کند که تخلف بدون عذر از آن مستوجب عقاب الهی است. بر این اساس گروه‌های مردمی با مبارزه با داعش و گروه‌های تهدیدکننده، جهاد را به هنجاری تبدیل کردند که عمومیت یافتن آن در سطح مردمی به‌عنوان محرکی برای دیگر افراد عمل کرد.

از سوی دیگر، گروه‌های مختلف الحشدالشعبی با اذعان به اینکه از مرجعیت دینی تبعیت می‌کنند، پیروی از دستورات مقام معنوی را به‌عنوان هنجاری در نظر می‌گیرند که در شکل‌گیری هویت آن‌ها نیز تأثیر فراوانی دارد. مقامات و اعضای الحشدالشعبی در مصاحبه‌های مختلف علت حضور خود در نبرد با تروریسم را تبعیت و پاسخ مثبت به مرجعیت دینی بیان کرده‌اند (no- terrorism, 2016). شایان ذکر است که مرجعیت عالی

¹ regulation

عراق با فتوای خود موجب تشکیل الحشد الشعبی شد اما پیگیری برخی از رویه‌ها در الحشد الشعبی، منجر به این شد که آیت‌الله سیستانی موضع حمایتی رسمی از تشکیلات الحشد الشعبی اتخاذ نکند.

از دیگر هنجارهایی که در اذهان اعضای الحشد الشعبی، موجب تقید آنان به حضور در ساختار امنیتی عراق شده است مسئله‌ی تهدید انگاشتن تروریسم برای اماکن متبرکه در عراق است. این هنجار توسط نگاه تاریخی و فرهنگی که به امام حسین (ع) و سختی‌هایی که در راه جهاد برای خداوند متعال متحمل شده است، تقویت می‌شود. الگو قرار دادن شیوه‌ی امام حسین (ع) در معانی بین‌الذهانی اعضای الحشد الشعبی به قدری اهمیت یافته است که بسیاری از اسامی گردان‌های بسیج مردمی عراق با فرهنگ عاشورا ارتباط مستقیم دارد. به عنوان نمونه می‌توان به گروه‌های «کتاب الامام الحسین»، «کتاب القیام الحسینی»، «کتاب زینب العقیله»، «کتاب الطفل الرضيع» اشاره کرد (آزاد، ۱۳۹۵: ۵۸).

۲ مؤلفه‌ی دوم: ارتباط مستمر و دائم اعضا

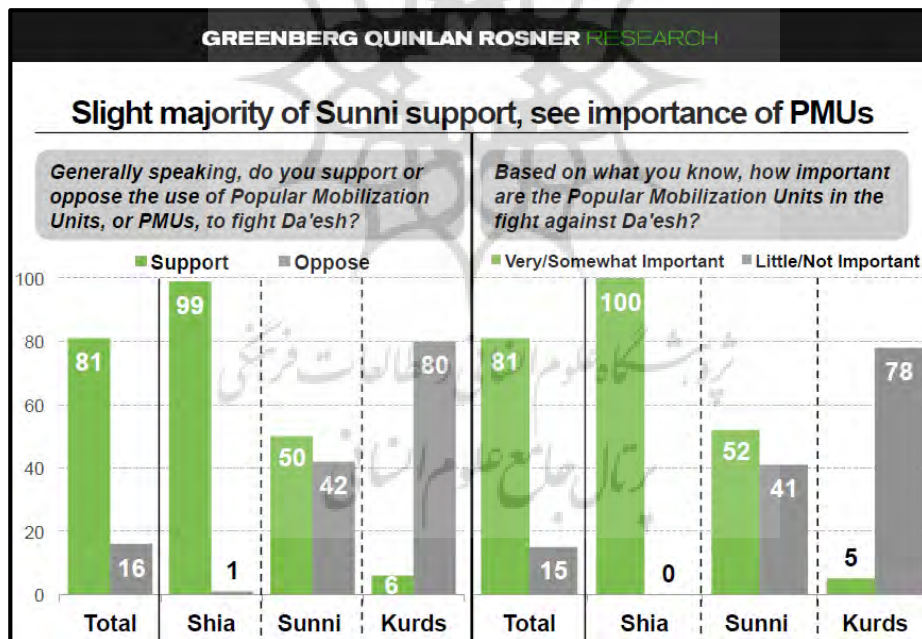
همانطور که در بخش چارچوب نظری بیان شد، دومین ویژگی جمعی از انسان‌ها که امنیت در آن‌ها با ویژگی‌های خاص ذهنی بر ساخته شده است، وجود ارتباط دائم و مستقیم و در زمینه‌های مختلف است. انسان‌ها از طریق تعامل و ارتباط با محیط و اجتماع، شبکه‌هایی ایجاد می‌کنند که منجر به تولید معنا می‌شود. به دیگر سخن، ارتباط فرآیند به اشتراک‌گذاری معنا از طریق تبادل اهداف، عواطف، منافع و ایدئولوژی است. ارتباط بین اعضای جامعه، منبع کلیدی تولید معنای اجتماعی است. هر چه این ارتباط تعاملی‌تر بوده و بیشتر قابلیت پیکره‌بندی خود را داشته باشد، بیشتر مشارکتی خواهد بود. در پی این ارتباط یک نوع همدلی شناختی^۱ پیدا خواهد شد که هم‌اندیشی و ساخت قواعد جمعی از آن منتج می‌شود (کاستلز، ۱۳۹۳: ۲۳-۱۳).

۲-۱- مناسک مذهبی

الحشد الشعبی نیز به‌مثابه جامعه تولید امنیت دارای ویژگی ارتباط بین‌الاعضا است که معنایی اجتماعی را در ذهن آنان تولید و تثبیت می‌کند. این ارتباط در اعضای الحشد الشعبی از طرق مختلفی امکان‌پذیر شده است. اولین زمینه ارتباط، برنامه‌های جمعی است که

^۱ cognitive empathy

سازمان‌های مربوط به الحشد الشعبی مانند سازمان بدر ملهم از الگوی بسیج و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران، برگزار می‌کنند (نایتس، ۲۰۱۶: ۱). از سوی دیگر مراسم‌های مذهبی و مناسک دینی به‌ویژه موضوع زیارت ائمه اطهار (ع)، ارتباط و گفتگو بین گروه‌ها و اعضای الحشد الشعبی را افزون کرده است. این افراد با حضور در اماکن متبرکه و بعضاً با یونیفرم «هیئه الحشد الشعبی» و اجتماع در این مکان‌ها معانی ذهنی خود را مستقیماً و رو در رو به اشتراک می‌گذارند. بیشتر عراقی‌ها با دیدن این افراد و گفتگو با آنان قادر هستند به راحتی به تشکیلات الحشد الشعبی بپیوندند، زیرا تشکیلات این نیرو چتری گسترده بر سر مردم عراق گشوده است. این معانی و ارتباط مستقیم یکی از عواملی است که مردم عراق حضور در الحشد الشعبی را بر عضویت در ارتش عراق ترجیح می‌دهند. این موضوع را می‌توان از محبوبیت بالای الحشد الشعبی به‌ویژه در میان شیعیان عراق دریافت کرد (منصور و عبدالجبار، ۲۰۱۷: ۲۰-۱۸).

(شکل ۱: میزان محبوبیت الحشد الشعبی، منبع: GQRR.COM)

۲-۲- فرهنگ قومی و قبیله‌ای

از سوی دیگر برخی گروه‌های الحشد الشعبی، مبتنی بر فرهنگ قبیله‌ای و قومی با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. گردان‌های الحشد العشایری و الحشدالترکمانی این ویژگی‌ها را دارند. الحشدالعشایری متشکل از گروه‌های اهل تسنی هستند که خواستار مبارزه با داعش هستند. این گروه‌ها به دلیل پیوند مذهبی مشترک تعامل و انسجام بیشتری دارند. گروه‌های ترکمانی نیز به دلیل ویژگی زبانی و قومی خود با فهم خاص خود به الحشد الشعبی پیوسته‌اند و معانی ذهنی خود را با یکدیگر به اشتراک گذاشته‌اند و در عرصه‌های نبرد حضور یافته‌اند (همان).

۲-۳- رسانه‌های اجتماعی

یکی دیگر از ابزارهای ارتباطی که کمک کرده است بازیگران الحشد الشعبی با یکدیگر ارتباط داشته باشند رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است که به تعبیر مانوئل کاستلز^۱ به نوعی ذهن-های این افراد را «شبکه‌بندی» کرده است. تولید نمادها و سرودها با محتوایی همسو با هویت و هنجارهای این گروه از سوی بخش رسانه‌ای الحشد الشعبی و به اشتراک گذاشتن آن توسط افراد این گروه، به ساختار ذهنی این افراد انسجام بیشتری داده است (al-hashed, 2017).

۲-۴- نبرد مشترک

آخرین مسیری که اعضای الحشد الشعبی در آن با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند، عرصه‌های نبرد با داعش و زمان‌هایی است که برای نبرد آماده می‌شوند. کنش عملی و عینی ضدتهدیدی اعضای الحشد الشعبی در مبارزه با تروریست‌ها و ارتباط مستقیم آنان در یک عمل مشترک نظامی یکی از اثرگذارترین شیوه‌های تعمیق معنا در اذهان این افراد تلقی می‌شود. آنان با دیدن هم‌رزم‌های خود در میدان نبرد، معانی ذهنی خود را تثبیت می‌کنند. بنابراین اعضای الحشد الشعبی به مثابه یک جامعه برای تولید معنای مشترک ذهنی اجتماعی، با یکدیگر ارتباط دائم دارند. این ارتباط از راه‌های گوناگون میسر شده است که شامل برنامه‌های جمعی سازمان‌های مربوط به الحشد الشعبی، مراسم‌های مذهبی،

¹ Manuel Castells

فرهنگ‌های قبیله‌ای و قومی، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی و نهایتاً ارتباط در عرصه‌های نبرد می‌شود.

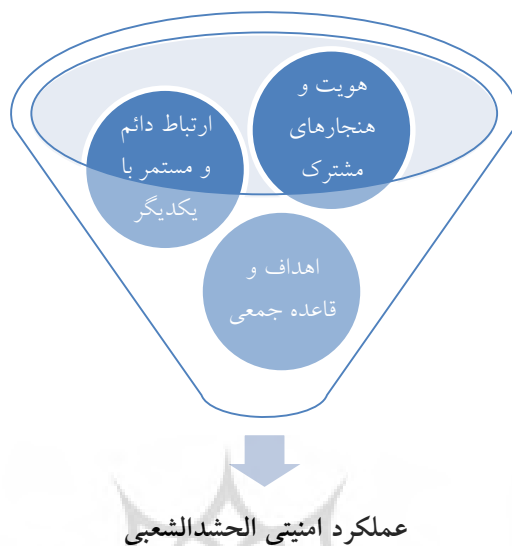
۳) مؤلفه‌ی سوم: ایجاد اهداف مشترک و قاعده جمعی برای انجام مسئولیت

هویت و هنجارهای مشترک از سویی و ارتباط مستمر بین اعضای الحشدالشعبی از سوی دیگر، نوعی دانش و اهداف مشترک و بلندمدت را در ذهن این افراد ایجاد می‌کند. این اهداف و منافع مشترک، قاعده‌ها و مسئولیت جمعی را پدید می‌آورد که اعضای خود را به انجام آن و فداکاری در راه دستیابی به آن ملزم می‌کنند (اختیاری‌امیری، ۱۳۹۴: ۵).

اعضای الحشدالشعبی مبتنی بر هویت دفاع از وطن و با وجود هنجارهای تنظیم و تقویت‌کننده و همچنین با به اشتراک‌گذاری معانی ذهنی از طریق تعامل و ارتباط، قواعد جمعی را برای گروه خود شکل داده‌اند. برخی از این قواعد ذهنی، در ادامه بررسی می‌شود.

اولین هدف و قاعده، مبارزه و بیرون راندن داعش از سرزمین‌های عراق در راستای هویت دفاع ملی است. دومین هدف به‌عنوان قاعده‌ای جمعی، آزادسازی مردم عراق از تروریست‌های تکفیری داعش مطرح شده است. سومین قاعده، کمک کردن به مردمی که قادر به مبارزه نیستند و در چنگال تروریست‌های تکفیری گرفتار آمده‌اند. چهارم، حفظ امنیت و بقای همه‌ی اماکن متبرکه به‌ویژه حرم‌های ائمه‌ی اطهار (ع) به‌عنوان هدف در نظر گرفته شده است. پنجم، حفظ عراق به‌عنوان یک کشور یکپارچه و جلوگیری از تجزیه آن و نیز حفظ ثروت‌های نفتی و تاریخی آن از اهداف الحشدالشعبی قلمداد شده است (Duman, 2015: 10).

از به وجود آمدن اهداف و قواعد مشترک، کنش‌هایی از الحشدالشعبی به‌عنوان یک نیروی امنیتی در عراق به وجود است. این کنش‌ها که عمدتاً رنگ و بوی نظامی دارند منجر به دستاوردهای موفقیت‌آمیز در تأمین امنیت و مبارزه با تروریسم و بیرون راندن داعش از عراق شده است. بخش بعدی مقاله به بررسی کنش‌ها و دستاوردهای الحشدالشعبی اختصاص یافته است. شکل دو تبیین‌کننده فرآیند تولید کنش بر مبنای معانی ذهنی است.

(شکل ۲. فرآیند تولید کنش امنیتی بر مبنای معانی ذهنی)

دستاوردهای الحشدالشعبی در تأمین امنیت ملی عراق

۱- ایجاد فرصت برای بازسازی ارتش

خالد العبیدی وزیر دفاع عراق در مصاحبه‌ای با شبکه‌ی پرس تی‌وی به نقش الحشدالشعبی در ایجاد فرصت برای بازسازی ارتش اشاره کرد و افزود: «با آغاز حملات داعش در تابستان ۲۰۱۴ حدود ۷۰ هزار سرباز و افسر عراقی از سمت‌های خود کناره‌گیری کردند. سلاح‌ها، مهمات و بخش زیادی از تجهیزات ارتش از دست رفته بود و طبق برآوردهای گروه‌های ویژه در وزارت دفاع، خسارت مالی ما از زمان سقوط موصل و شهرهای دیگر چیزی حدود ۲۷ میلیارد دلار بود. در این شرایط، نیروهای بسیج مردمی عراق شروع به دفاع از مناطقی کردند که خطر داعش آن‌ها را تهدید می‌کرد. آن‌ها فداکاری‌های فراوانی انجام دادند و صادقانه بگویم وجود آنان باعث شد ما زمان کافی برای بازسازی ارتش به دست آوریم. ما اقدامات زیادی با هدف اصلاح انجام دادیم، این اصلاحات زمینه‌های مختلفی از جمله اصلاحات اداری، مبارزه با فساد، جابجایی فرماندهان و ژنرال‌ها را در برمی‌گرفت». این بازسازی باعث شد ارتش بتواند روحیه خود را به دست آورد و در عملیات بعدی به پیروزی برسد (العبیدی، ۲۰۱۶/۸/۳).

۲- شکست محاصره و آزادسازی آمرلی

وقایع آمرلی از ژوئن ۲۰۱۴ (خرداد ۱۳۹۳) آغاز شد. گروه تکفیری داعش این شهر و ۳۶ روستا را که در شرق استان صلاح‌الدین واقع شده بودند، تحت سیطره خود درآورد. اکثر جمعیت آمرلی را شیعیان ترکمان تشکیل می‌دهند. داعش این شهر را ۸۶ روز در محاصره داشت و کمک‌های هوایی نیز در این مدت برای ساکنین کفایت نمی‌کرد. نهایتاً در اوت ۲۰۱۴ (شهریور ۱۳۹۳) نیروهای بسیج مردمی به فرماندهی هادی‌العامری توانستند راهی خشکی را از ناحیه‌ی «سلیمان بیک» و «قضاء‌العظیم» باز کنند و محاصره این شهر را بشکنند. بلافاصله تثبیت شکست محاصره و پاک‌سازی همه روستاهای این شهر در دستور کار قرار گرفت و با رسیدن کمک‌های غذایی به مردم و بیرون راندن افراد داعش از منطقه، آمرلی آزاد شد. در این عملیات شاخه‌ی نظامی سازمان بدر، عصائب اهل‌الحق، سرايا السلام و کتائب حزب‌الله مشارکت داشتند (الحشدالشعبی، ۲۰۱۶/۱۲/۲۷).

۳- آزادسازی شهر استراتژیک جرف‌الصخر

جرف‌الصخر، منطقه‌ای مثلثی شکل با جمعیتی بالغ بر ۸۰ هزار نفر است که در حد فاصل کربلا و بغداد قرار دارد. این شهر از غرب نیز به استان الانبار متصل می‌شود. به عبارت بهتر، جرف‌الصخر، دروازه ورود به کربلا، بغداد و استان‌های جنوبی عراق است. با آزادسازی این منطقه از اشغال داعش، نه تنها خطر از شهرهایی چون کربلا، نجف و بغداد دور شد، بلکه مقدمه آزادی مناطق دیگر مثل شهر فلوجه هم فراهم آمد. فلوجه در غرب جرف‌الصخر قرار دارد (Washington post, 29 October 2014).

عملیات آزادسازی جرف‌الصخر در تاریخ ۲۴ اکتبر ۲۰۱۴ (۲ آبان ۱۳۹۳) با نام «عاشورا» آغاز شد. در این عملیات گروه‌های الحشدالشعبی در سه محور اصلی یعنی منطقه «الفاضلیه» و منطقه «عبدویس» و نهایتاً مرکز شهر جرف‌الصخر حضور داشتند. این عملیات طی سه روز با آزادسازی کامل شهر به مساحت ۱۹۳ کیلومتر مربع و با کشته شدن ۱۲۰ نفر از اعضای داعش به پیروزی رسید. نام این شهر پس از آزادسازی به جرف‌النصر (ساحل پیروزی) تغییر یافت (الحشدالشعبی، ۲۰۱۴/۱۲/۲۸).

۴- آزادسازی دیالی

استان دیالی در شرق عراق از استان‌هایی است که با ایران مرز مشترک دارد. حدود ۶۵ الی ۷۵ درصد ساکنان این استان از اهل سنت هستند. منطقه «عظیم» به دلیل عبور راه مواصلاتی «بغداد الشمال» و ارتباط بغداد و استان‌های شمالی از این ناحیه، مهم‌ترین بخش این استان است. بسته شدن راه «بغداد الشمال» توسط داعش مشکلات عدیده‌ای برای شهروندان و کامیون‌های تجاری به وجود آورده بود. در نهایت این استان در ۲۴ ژانویه ۲۰۱۵ (۴ بهمن ۱۳۹۳) به طور کامل آزاد شد. فرمانده نیروهای الحشد الشعبی در این عملیات هادی العامری بود. در این عملیات بیش از ۳۰۰ نفر از عناصر منتسب به داعش به هلاکت رسیدند (الحشد الشعبی، ۲۰۱۶/۱۲/۲۹).

۵- آزادسازی تکریت

تکریت دومین شهر بزرگی بود که بعد از موصل به دست داعش افتاد. تکریت مرکز استان صلاح‌الدین است که در کرانه‌ی شرقی رود دجله و در فاصله‌ی ۱۸۰ کیلومتری شمال بغداد و ۳۳۰ کیلومتری جنوب موصل واقع شده است. بزرگ‌ترین عملیات کشتار جمعی شیعیان توسط داعش در این شهر اتفاق افتاد؛ به نحوی که طی این جنایت ۱۷۰۰ نفر از دانشجویان شیعه و نظامی غیرمسلح در پایگاه آموزشی نیروی هوایی عراق (اسپایکر)^۱ به شهادت رسیدند. در ۲ آوریل ۲۰۱۵ (۱۳ فروردین ۱۳۹۴) نیروهای الحشد الشعبی به کمک نیروهای ارتش، عملیات آزادسازی تکریت را آغاز کردند و توانستند ظرف مدت کوتاهی این شهر را به محاصره درآورند. در تاریخ ۳۰ آوریل ۲۰۱۵ (۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۴) در پرچم عراق در مرکز تکریت توسط نیروهای بسیج مردمی، به اهتزاز درآمد. در این عملیات طویف عشایر از جمله طایفه‌ی «ابن‌الجنوب» و «ابن‌الجبور» نیز مشارکت کردند که وحدت مردم عراق را در مبارزه با داعش نشان داد (الحشد الشعبی، ۲۰۱۷/۱/۱۷).

۶- عملیات لبیک یا رسول الله

الحشد الشعبی از بدو تشکیل طی ۵۵۰ روز نبرد مستمر و در دو عملیات بزرگ لبیک یا رسول الله (ص) ۱ و ۲، بیش از ۱۹ شهر و ۵۱ روستا به مساحت ۱۷۵۰۰ کیلومتر مربع را از کنترل داعش خارج کرد. این مقدار معادل یک سوم اراضی اشغال شده توسط داعش در

^۱ Camp Speicher

عراق بود. این محدوده شامل دو حوزه نفتی عجیل و علاس نیز بود که داعش روزانه معادل ۲۰ هزار بشکه نفت از آن استخراج می‌کرد (آزاد، ۱۳۹۵: ۸۶). عملیات لبیک یا رسول‌الله (ص) دو در تاریخ ۲۹ می ۲۰۱۵ (۸ خرداد ۱۳۹۴) آغاز شد. مرحله نخست این عملیات منجر به آزادسازی تکریت و مرحله دوم عملیات برای آزادسازی مساحتی بالغ بر ۱۰۰۰ کیلومتر مربع طراحی شد که شامل بیجی، شرقاط و الحویجه و بعضی از مساحت محیط بر آن‌ها می‌شد. در این عملیات ۵۰۰ نفر از اعضای داعش که عمدتاً چچنی بودند به هلاکت رسیدند (الحشدالشعبی، ۲۰۱۶/۱۲/۳۱).

۷- آزادسازی فلوجه

فلوجه شهری است در استان الانبار عراق؛ در ۶۰ کیلومتری غرب بغداد، این شهر با جمعیت حدود ۴۰۰ هزار نفری در جاده بغداد به اردن قرار گرفته است و غالب ساکنان این شهر را اهل تسنن تشکیل می‌دهند. الانبار که بزرگ‌ترین استان عراق است، در غرب این کشور قرار گرفته است. این استان مرز مشترک عراق با سه کشور سوریه، اردن و عربستان سعودی را تشکیل می‌دهد و از لحاظ ژئوپلیتیک از اهمیت بالایی برخوردار است. همچنین به واسطه نزدیکی به بغداد، عمده عملیات تروریستی در بغداد نیز از همین شهر برنامه‌ریزی و انجام می‌شده است. بنابراین آزادسازی این شهر نقش عمده‌ای در تأمین امنیت بغداد و استان‌های مرکزی و جنوبی عراق داشت (موسوعه الجزيرة، ۲۰۱۵/۷/۱۴).

عملیات آزادسازی فلوجه با نام «۱۵ شعبان» در ۲۳ می ۲۰۱۶ (۳ خرداد ۱۳۹۵) کلید خورد. در این عملیات بیش از ۴۷ موقعیت و روستای محیط به شهر فلوجه آزاد و بیش از ۸۰۰۰ شهروند توسط نیروهای امنیتی به مکان‌های امن انتقال داده شدند. بیش از ۲۵۰۰ عنصر داعشی شناسایی شدند و در حین عملیات حدود ۸۰۰ نفر از آنان کشته شدند. عملیات حدود ۱۲ روز به طول انجامید و حدود مناطق در نظر گرفته شده برای عملیات بین ۷۰۰ تا ۷۵۰ کیلومتر مربع بود. این عملیات منتج به آزادسازی مناطق مدنظر و محاصره مکان‌های مورد اتفاق نیروهای امنیتی عراق شد (الحشدالشعبی، ۲۰۱۷/۱/۱۵).

۸- عملیات موصل

مهم‌ترین عملیاتی که به‌طور مشترک توسط نیروهای نظامی عراق و الحشدالشعبی انجام گرفت، عملیات آزادسازی موصل بود. این شهر مقر فرماندهان و رهبران داعش بود و به‌علت

تعداد زیاد ساکنان این شهر و ویژگی جغرافیایی آن، عملیات آزادسازی موصل با دشواری‌های بسیاری همراه بود. بالاخص در منطقه «الموصل القديمة» که کوچه‌ها و خیابان‌ها دارای عرض کمی هستند، استفاده از نوع سلاح‌ها نیز اهمیت داشت و به همین دلیل عملیات آزادسازی این شهر با کندی پیش رفت (المهندس، ۲۰۱۷/۱/۳). پیش از آغاز این عملیات، عراق تصمیم گرفت ابتدا ارتباط بین فرماندهان داعش را با سوریه و دیگر نقاط عراق قطع و راه‌های ارتباطی این گروه تروریستی برای دستیابی به سلاح را مسدود نماید و سپس عملیات آزادسازی آغاز شود.

عملیات آزادسازی موصل که حیدرالعبادی نخست وزیر وقت عراق آن را «قادمون یا نینوی» نامید به صورت مرحله به مرحله کلید خورد. مرحله اول، آماده‌سازی و حضور نیروهای نظامی و بسیج مردمی در پایگاه القیارة و مناطق محیط به موصل بود. مرحله بعدی، پاکسازی و تأمین سرزمین‌ها و راه‌های اطراف موصل بود تا بتوان آرام آرام شهر را محاصره کرد. پس از محاصره، نوبت به ورود نیروهای عراقی و بسیج مردمی به این شهر رسید. حمله و ورود به شهر موصل در ۱۷ اکتبر ۲۰۱۶ (۲۶ مهر ۱۳۹۵) طی عملیات گسترده‌ای با مشارکت ارتش، نیروهای پیشمرگه کرد و الحشد الشعبی کلید خورد. در ۱ نوامبر ۲۰۱۶ (۱۱ آبان ۱۳۹۵) ارتش اعلام کرد برای اولین بار پس از سیطره داعش بر این شهر، وارد موصل شده است. در ۲۳ نوامبر ۲۰۱۶ الحشد الشعبی راه اصلی موصل به رقه را که پایگاه اصلی داعش در سوریه است، قطع کرد. در ۲۹ دسامبر ۲۰۱۶ (۹ دی ۱۳۹۵) نیروهای عراقی شروع بخش دوم عملیات آزادسازی موصل را با حمله به محورهای شرقی، شمالی و جنوب شرقی اعلام کردند (المیادین، ۲۰۱۷/۷/۴).

عملیات آزادسازی بخش‌های غربی موصل نیز پس از آزادی شرق موصل کلید خورد. در نهایت موصل در ۲۰۱۷ آزاد شد. همچنین در مدت ۹ ماهه عملیات، گروه تروریستی داعش مورد هدف ارتش و الحشد الشعبی و دیگر گروه‌های نظامی قرار گرفت و نابود شد (aljazeera.com, 10 July 2018).

۹- عملیات قائم

آخرین عملیاتی که نیروهای الحشد الشعبی انجام دادند، عملیات آزادسازی شهرهای مرزی القائم و راه بود. با آزادسازی این دو شهر در مرزهای غربی عراق و نیز آزادسازی شهر البوكمال در کشور سوریه، داعش تقریباً از بین رفت و نیروهای الحشد الشعبی به اهداف و

قواعد جمعی خود در عرصه‌ی آزادسازی عراق و بیرون راندن تروریست‌ها از این کشور دست یافتند.

۱۰- کنش الحشدالشعبی در تقویت وحدت شیعه و سنی برای تأمین امنیت

یکی دیگر از عملکردهای الحشدالشعبی در راستای تأمین امنیت که جنس آن با رویه‌های پیش‌گفته قدری متفاوت است مربوط به وحدت شیعه و سنی می‌باشد. الحشدالشعبی با محوریت جذب نیروهای مردمی از دل جامعه عراق، توانست یک نوع مشارکت عمومی را در برخورد با تروریسم تحقق بخشد. برقراری امنیت در سایه این مشارکت عمومی قادر است امنیت پایدارتری را در طولانی مدت برای عراق رقم بزند. از سوی دیگر تکیه نکردن الحشدالشعبی بر شیعی بودن نیروها، و تأکید این سازمان بر لزوم مبارزه همه مردم عراق از هر قوم و مذهب با تروریسم توانست یک نوع وحدت را برای مردم عراق به ارمغان بیاورد (حلفی، ۱۳۹۵: ۴۶). تشتت قومی و فرقه‌ای در عراق یکی از عوامل اصلی شکست‌های این کشور در گذشته در برابر تروریسم و مشکلات جاری در عراق بوده است، اما نیروی «الحشدالشعبی» تلاش کرده است الگویی از همزیستی و اتحاد میان شیعه و سنی را به نمایش گذارد و موفقیت‌هایی هر چند کوچک در این زمینه کسب کرده است.

الحشدالشعبی مطابق قانون در رابطه با موازنه مذهبی نیروهای خود، در سال ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ موظف شد ۳۰ درصد از نیروهای خود را از غیرشیعیان جذب کند و در قانون جدید موازنه در سال ۲۰۱۷ موظف است نسبت اعضا را در جذب نیرو رعایت کند. ابومهدی المهندس از فرماندهان الحشدالشعبی در مصاحبه با شبکه المیادین با اشاره به این موضوع گفت: «حدود یک‌چهارم تا یک‌سوم از نیروهای الحشدالشعبی از غیرشیعه و نیز از قومیت‌های دیگر از جمله سنی‌ها، مسیحی‌ها، ایزدی‌ها و عشایر هستند. او افزود فتوای جهاد کفائی آیت‌الله سیستانی فقط متوجه شیعیان نبود بلکه متوجه همه شهروندان عراقی اعم از شیعه و سنی بود، همچنان که در ضلوعیه اهل سنت به سرعت به الحشدالشعبی پیوستند. همچنین لازم به اشاره است که پس از بازپس‌گیری شهرهای عراق توسط الحشدالشعبی، این شهرها به دست ساکنان آن‌ها سپرده شده است؛ به‌عنوان نمونه تکریت، فلوجه و خالدیه پس از آزادسازی، در اختیار شهروندان آن‌ها قرار گرفت» (المهندس،

¹ Dhulu iya

۲۰۱۷/۱/۳). بنابراین الحشد الشعبی برای تصرف شهرها یا فشار بر اهل سنت یا تغییر نسبت ساکنین شهرها علیه داعش اقدام نکرده بلکه برای یکپارچگی عراق و نیز وحدت شیعه و سنی، شهرها را از اشغال داعش آزاد کرده است.

در چارچوب همین سیاست، فرمانده الحشد الشعبی در جلسه با سران عشایر بر این نکته تأکید می‌کند که پس از آزادسازی شهرها نیروهای بسیج مردمی بیش از دو الی سه هفته در منطقه باقی نخواهند ماند و سپس منطقه را به اهالی آن تحویل خواهند داد (المهندس، ۱۳۹۶/۴/۲۳). الحشد الشعبی با پیشبرد این رویکرد در پارلمان عراق هم توانست علاوه بر آرای شیعیان، آرای نمایندگان غیر شیعه را نیز جذب کند به طوری که در تصویب بودجه الحشد الشعبی در پارلمان، از ۲۰۸ رای موافق نمایندگان، ۱۴۵ رای از نمایندگان شیعه و ۶۳ رای از غیر شیعه، شامل نمایندگان ترکمانی و کرد و اهل سنت بود (همان).

کنش‌های الحشد الشعبی پس از گذر چند سال منجر به پایان سازمان داعش در عراق شد و این گروه به صورت یک سازمان منسجم در عراق وجود ندارد. بازشماری کنش‌های الحشد الشعبی در عرصه‌های نظامی، نشان از عملکرد گسترده و موفقیت‌آمیز این گروه در تأمین امنیت در عراق دارد.

بازنمایی الحشد الشعبی در رسانه‌های غربی و سعودی

رسانه‌های معارض جریان مقاومت در منطقه و غرب از ابزارهای مختلفی برای تصویرسازی نادرست از الحشد الشعبی استفاده می‌کنند تا آن را به عنوان یک تهدید و نه یک نیروی ضدتروریسم نشان دهند. در ادامه محورهایی که رسانه‌های غربی و سعودی به آن می‌پردازند بیان می‌شود:

۱- فرقه‌گرایی

به نظر می‌رسد اصلی‌ترین و بارزترین سیاست رسانه‌های معارض در قبال الحشد الشعبی، تأکید بر فرقه‌گرا بودن این گروه است. این رسانه‌ها با تأکید بر اینکه اعضای الحشد الشعبی شیعیان هستند، آن را به عنوان تهدیدی برای موجودیت اهل سنت در عراق عنوان می‌کنند؛ که در صورت پیروزی بر داعش، عنان شهرهای فتح شده را در دست خواهند گرفت و اجازه ورود اهل سنت به خانه‌هایشان را نخواهند داد تا بدین صورت ترکیب جمعیتی شهرهای سنی نشین در عراق را تغییر دهند. رسانه‌های مذکور دائماً با القای دوقطبی

شیعه و سنی سعی دارند شیعه را به‌عنوان دشمن اهل سنت معرفی کنند (عرب، ۱۳۹۵: ۳). شکست داعش در عراق و تحویل شهرهای آزاد شده از سوی الحشدالشعبی به ساکنان آن، بی‌اساس بودن ادعاهای رسانه‌های محور غربی-عبری-عربی را نشان داد.

۲- ثبات و امنیت در عراق

از دیگر محورهایی که رسانه‌های معارض به تبعیت از اظهارات برخی مقامات آمریکایی دنبال می‌کنند، این است که الحشدالشعبی را مانعی برای برقراری ثبات اجتماعی و سیاسی در عراق معرفی نمایند. این جریان رسانه‌ای با تاکید بر این ادعا که الحشدالشعبی ساختار خود را از سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران الهام گرفته است و ایران مهم‌ترین عامل عدم برقراری ثبات و امنیت در منطقه است، مدعی است گرایش‌های مذهبی و ایدئولوژیک موجود در الحشدالشعبی و نیز نوع نگرش و رویکرد آن به مسائل منطقه و کشور، سبب بی‌ثباتی در عراق خواهد شد (نصّار، ۲۰۱۷).

۳- حضور در عرصه‌های سیاسی

حضور الحشدالشعبی در عرصه‌های سیاسی در حکومت عراق بعد از شکست داعش نیز از موضوعاتی است که رسانه‌های موافق و مخالف به آن می‌پردازند. رسانه‌های معارض علت حضور الحشدالشعبی در مبارزه با داعش را این‌گونه عنوان می‌کنند که این نیرو برای به دست آوردن قدرت سیاسی در حکومت، در مبارزه با داعش ایفای نقش می‌کند تا بتواند در تصمیم‌گیری‌های دولت عراق اثرگذار باشد. به این صورت الحشدالشعبی خواهد توانست از یک سو با نیروهای نظامی و امنیتی رقیب در عراق به رقابت بپردازد و از سوی دیگر نفوذ ایران را در تصمیم‌سازی‌های حکومت عراق افزون کند (الأمین، ۲۰۱۷). این جریان با تکیه بر چنین ادعاهایی، اینگونه تبلیغ می‌کند که رهبران الحشدالشعبی نباید پیروزی‌هایی را که در صحنه‌ی درگیری با داعش به دست آورده‌اند، وسیله‌ای برای سهم خواهی‌های سیاسی قرار دهند (الخفاجی، ۲۰۱۷).

۴- الحشدالشعبی و جرائم جنگی

الحشدالشعبی در عمده‌ی رسانه‌های جریان معارض متهم به ارتکاب جرائم جنگی است (خیرالله، ۲۰۱۷). مرکز عربی تحقیقات و مطالعه‌ی راهبردها، در مقاله‌ای مدعی شده است که الحشدالشعبی در عملیات آزادسازی شهر فلوجه حملات وسیعی را ضد کسانی که در

این شهر محاصره شده بودند و قصد فرار از سیطره داعش را داشتند، انجام داده و این درحالی بوده است که داعش نیز از مردم به‌عنوان سپر انسانی استفاده می‌کرده و حدود ۲۰ هزار کودک در فلوجه حضور داشته‌اند که احتمال استفاده داعش از آنان به‌عنوان سرباز جنگی یا انفصال آنان از خانواده‌هایشان وجود داشته است (المركز العربي للابحاث و دراسة السياسات، ۲۰۱۶: ۳). قیاس داعش با الحشد الشعبی بی‌اساس است چراکه داعش با زور و خونریزی مردم نظامی و غیرنظامی را برای تصرف شهرها می‌گشت ولی الحشد الشعبی یک نیروی مردمی می‌باشد که به‌دنبال منافع و امنیت کشور عراق از طریق نابودی متجاوزان تکفیری بوده است.

۵- الحشد الشعبی و دولت عراق

رسانه‌های مخالف جریان مقاومت تلاش بسیار دارند تا الحشد الشعبی را معارض و مخالف با دولت و ارتش عراق بازنمایی کنند. از آن جمله، مرکز مطالعات شبکه الجزیره است که در مقاله‌ای تلاش کرده است الحشد الشعبی را در رقابت با دیگر نیروهای نظامی عراق معرفی کند. مقاله‌ی مذکور مدعی است این نیرو علاوه بر این که روابط حسنه‌ای با دولت ندارد، سعی دارد با تصاحب دولت افکار و عقاید خود را بر آن حاکم نماید. این مقاله از تعبیر «الحرب البارده» به معنای جنگ سرد در توصیف روابط الحشد الشعبی و دولت استفاده کرده است (حسن، ۲۰۱۶: ۴).

۶- شیعه‌ی عراقی و چالش مرجعیت

از دیگر محورهایی که رسانه‌های معارض تبلیغ می‌کنند، وجود دوگانه‌ی شیعه‌ی عراقی و شیعه‌ی ایرانی است؛ با این ادعا و توضیح که رهبران الحشد الشعبی شیعه‌ی فراملی متأثر از ایران و سپاه پاسداران را بر شیعه‌ی ملی عراق ترجیح می‌دهند. ادعای دیگر آن‌ها این است که الحشد الشعبی سبب شده است که در میان شیعیان عراق چالش مرجعیت نجف یا تهران (آیت‌الله سیستانی (دام‌ظله) و آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظله)) به‌وجود آید و این مسئله باعث اختلافاتی بین مردم شده است (حسن، ۲۰۱۶: ۳). این در حالی است که از سویی مرجعیت نجف و تهران در امتداد یکدیگر هستند و تعارض رسانه‌های معاند ساختگی است. از سویی دیگر الحشد الشعبی نیروی مردمی عراق است که در این کشور زیست می‌کند، هرچند که الهاماتی از بسیج به‌عنوان نیروی مردمی در ایران برای امنیت‌بخشی به کشور خود داشته باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادهای رسانه‌ای

مقاله‌ی حاضر با محور قرار دادن چارچوب نظریه‌ی سازه‌انگاری، اثبات کرد که الحشدالشعبی را می‌توان به‌عنوان گروهی که امنیت در آن بر ساخته شده است در عراق قلمداد کرد. این گروه منبعث از هویت و هنجارهایش، عملکردهایی در عرصه‌ی امنیتی عراق داشته است. هویت دفاع از وطن به‌عنوان مهم‌ترین عامل خودشناسی در پی فتوای آیت‌الله سیستانی مبنی بر مقدس شمردن دفاع و مبارزه با تهدید، در الحشدالشعبی به وجود آمد. این هویت توسط هنجارهایی مانند ایدئولوژی اسلامی، دفاع از اماکن متبرکه، دفاع از امنیت ملی، تبعیت از مرجعیت دینی و الهام از سیره امام حسین (ع) تقویت و تثبیت شد.

اعضای الحشدالشعبی با وجود تعامل و ارتباط مستمر توانستند هویت و ارزش‌های خود را عمومیت بخشند. ارتباط بین اعضا، شبکه‌بندی معنا در اذهان افراد این گروه را به سوی اهداف و قواعد مشترک سوق داد. این ارتباط که از راه‌هایی چون برنامه‌های سازمانی، مراسم‌های مذهبی، شبکه‌های اجتماعی و غیره صورت گرفت اهداف و قواعد الحشدالشعبی را به‌صورت آزادسازی سرزمین‌های عراق، آزادسازی مردم عراق از سیطره داعش، تأمین امنیت اماکن متبرکه، حفظ و یکپارچگی عراق و بقای منابع ثروت این کشور تعیین کرد. این اهداف به‌عنوان انگیزه‌ای برای اعضای الحشدالشعبی عمل کرد که آنان را به کنش امنیتی در مقابله با داعش سوق داد.

کنش‌های الحشدالشعبی بیشتر در عرصه‌ی نظامی منجر به آزادسازی بخش‌های اشغال شده‌ی عراق از دست داعش شامل تکریت، موصل، قائم، دیالی، جرف‌الصخر، راه و غیره شد. در پی عملکرد الحشدالشعبی، حضور سازمانی داعش در عراق از بین رفت. تلاش برای وحدت شیعه و سنی یکی دیگر از کنش‌های اثرگذار در امنیت کشور عراق به شمار می‌رود که توانست تا حدی انسجام ملی را در این کشور محقق کند.

با توجه به محتوای مقاله‌ی حاضر و به‌منظور تقویت جایگاه الحشدالشعبی در افکار عمومی، می‌توان ده محور پیشنهادی رسانه‌ای و کاربردی برای دستگاه دیپلماسی عمومی کشور و در رأس هرم تبلیغاتی این دستگاه، رسانه‌های برون‌مرزی به‌ویژه شبکه العالم، الکوثر، کانال کردی شبکه سحر و ... به‌صورت ذیل مطرح کرد:

۱) تأکید بر عدم فرقه‌گرایی الحشدالشعبی و دیدگاه‌های رهبران مقاومت درباره تقریب

مذاهب و تعامل با اهل سنت؛

- ۲) تصویرسازی صحیح و جامع از تعامل الحشد الشعبی با اهل سنت عراق؛
- ۳) ترسیم دستاوردهای متعدد الحشد الشعبی در مبارزه با تروریسم؛
- ۴) نشان دادن هویت منسجم الحشد الشعبی در عین تکثر زیرگروه‌های مختلف آن؛
- ۵) بیان جایگاه قانونی الحشد الشعبی؛
- ۶) نشان دادن هماهنگی الحشد الشعبی با دولت و نیروهای نظامی عراق؛
- ۷) افشاکاری نقش مخرب رسانه‌های محور غربی - عبری - سعودی در عراق؛
- ۸) تبیین شکست دوقطبی القائی فارسی و عربی؛
- ۹) تشریح رویکرد الحشد الشعبی درباره حضور در عرصه‌ی سیاسی عراق مبتنی بر تقویت امنیت ملی؛
- ۱۰) نمایش محبوبیت الحشد الشعبی در بین لایه‌های مختلف مردمی عراق.

منابع فارسی

- اختیاری امیری، رضا (۱۳۹۴)، «نقش هویت‌های متعارض در عدم شکل‌گیری اجتماع امنیتی در منطقه خلیج فارس»، فصلنامه مطالعات فرهنگی و سیاسی خلیج فارس، بهار ۱۳۹۴، دوره ۲، شماره ۳، صص ۲۱-۱.
- آزاد، امیرحامد (۱۳۹۵)، سایه روشن الحشد الشعبی، تهران: مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور.
- آزاد، امیرحامد (۱۳۹۴)، «الگوی مطلوب در عراق الحشد الشعبی و آسیب‌پذیری‌های آن»، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، زمستان ۱۳۹۴، شماره ۶۴، صص ۷۹-۵۱.
- اشرف‌نظری، علی و السیمری، عبدالعظیم (۱۳۹۳)، «بازخوانی هویت دولت اسلامی در عراق و شام (داعش): فهم زمینه‌های فکری و سیاسی - اجتماعی»، فصلنامه علوم سیاسی، زمستان ۱۳۹۳، دوره ۱۷، شماره ۶۸، صص ۱۰۸-۷۵.

- العبدی، خالد (۲۰۱۶)، «تشکیل نیروهای بسیج مردمی مانع سقوط بغداد شد»، مصاحبه با **press TV**، قابل دسترس در:
<http://www.presstv.ir/Detail/2016/08/03/478315/Press-TVs-full-interview-with-Khaled-alObaidi>
- تارنمای شبکه خبر (۱۳۹۶/۴/۲۳)، «مستند سلفی با ابومهدی»، پخش شده در شبکه خبر جمهوری اسلامی ایران، قابل دسترس در:
<https://www.irinn.ir/fa/news/509653>
- حلفی، مهدی (۱۳۹۵)، «حشدالشعبی بسیج مردمی عراق»، مجله پاسدار اسلام، شماره ۴۱۱ و ۴۱۲، ص ۴۹-۴۶.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۲)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات سمت.
- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۳)، نظریه‌های امنیت مقدمه‌ای بر طرح‌ریزی دکترین امنیت ملی (۱)، تهران: انتشارات موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- عرب، محمدرضا (۱۳۹۵)، «ارزیابی روندهای فضای مجازی عربستان سعودی»، پایگاه علم و دانش پژوهی هادی، پاییز ۱۳۹۵، ص ۳
- کاستلز، مانوئل (۱۳۹۳)، شبکه‌های خشم و امید (ترجمه مجتبی قلی‌پور)، تهران: نشر مرکز.
- کتزنشتاین، پیتر. جی (۱۳۹۰)، فرهنگ امنیت ملی هنجارها و هویت در سیاست جهانی (ترجمه محمدهادی سمتی)، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- متقی، ابراهیم و کاظمی، حجت (۱۳۸۶) «سازه‌انگاری، هویت، زبان و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه سیاست، دوره ۳۷ شماره ۴، صص ۲۱۸-۲۲۰
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۹۶)، «کاربرد نظریه مبنایی در برساخت اجتماعی امنیت ملی»، تهران: فصلنامه جامعه اطلاعاتی، شماره ۵۰، ص ۴۶-۴۴

منابع عربی

- الأمين، علی (۲۰۱۷/۶/۱)، «المقدس لمواجهة المآزق العقلية للهِلال الإيراني»، سایت شبکه العربیه به نقل از سایت العرب: قابل دسترس در:

<https://www.alarabiya.net/ar/politics/2017/06/20>

- الحامد، رائد (۲۰۱۵)، «الحشد الشعبي: القوة النظامية البديله في العراق»، الدوحه: مركز الجزيرة للدراسات، قابل دسترس در:

<http://studies.aljazeera.net/ar/reports/2015/01/201511141532221465.html>

- الحشد الشعبي (۲۰۱۶/۱۲/۲۷)، «أمرلي ۱۰ حزيران ۲۰۱۴ القصة الكاملة»، مدیریه الاعلام للحشد الشعبي، قابل دسترس در:

<http://al-hashed.net/2016/12/27>

- الحشد الشعبي (۲۰۱۴/۱۲/۲۸)، «جرف النصر ۲۰۱۴/۱۰/۲۴ عمليات عاشورا»، مدیریه الاعلام للحشد الشعبي، قابل دسترس در:

<http://al-hashed.net/2016/12/28>

- الحشد الشعبي (۲۰۱۶/۱۲/۲۹)، «ديالي خاليه من داعش»، مدیریه الاعلام للحشد الشعبي، قابل دسترس در:

<http://al-hashed.net/2016/12/29>

- الحشد الشعبي (۲۰۱۶/۱۲/۳۱)، «بيجي ۲۰۱۵/۵/۲۹ عمليات لبيك يا رسول الله (ص)»، مدیریه الاعلام للحشد الشعبي، قابل دسترس در:

<http://al-hashed.net/2016/12/31>

- الحشد الشعبي (۲۰۱۷/۱/۱۷)، «تكرير الثاني من نيسان ۲۰۱۵»، مدیریه الاعلام للحشد الشعبي، قابل دسترس در:

<http://al-hashed.net/2017/01/17>

- الحشد الشعبي (۲۰۱۷/۱/۱۵)، «الرمادی / عمليات تحرير الفلوجة: ۱۵ شعبان»، مدیریه الاعلام للحشد الشعبي، قابل دسترس در:

<http://al-hashed.net/2017/01/15>

- الخفاجی، عصام (۲۰۱۷/۷/۱۱)، «هل يتنصر المواطن بعد النصر على داعش؟»، سایت شبکه‌ی العربیه، قابل دسترس در:

<https://www.alarabiya.net/ar/politics/2017/07/11>

- المركز العربي للابحاث و دراسة السياسات (۲۰۱۶)، «معركة الفلوجة تنقل الصراع حول دور الحشد الشعبي الى الواجهة»، قابل دسترس در:

<http://www.dohainstitute.org/portal>

- المهندس، ابومهدی (۲۰۱۷/۱/۳)، «البرنامج حوار الساعه، نائب رئيس هيئة الحشد الشعبي في العراق»، قناة الميادين، قابل دسترس در:

<http://www.almayadeen.net/programs/episode/16762/>

- الميادين (۲۰۱۷/۷/۴)، «مراحل العمليات العسكرية في الموصل»، قابل دسترس در:

<http://www.almayadeen.net/infographic/Iraq/246>

- حسن، حارث (۲۰۱۶)، «الحرب الباردة: الدولة و الحشد الشعبي في العراق»، الدوحة: مركز الجزيرة للدراسات، قابل دسترس در:

<http://studies.aljazeera.net/ar/reports/2016/07/160721085046220.html>

- خيرالله، خيرالله (۲۰۱۷/۷/۱۲)، «انتصار على داعش، ام على الموصل»، سایت شبکه العربیه به نقل از سایت العرب: قابل دسترس در:

<https://www.alarabiya.net/ar/politics/2017/07/12>

- منصور، ريناد و عبدالجبار، فالح (۲۰۱۷) «الحشد الشعبي و مستقبل العراق»، مركز كارنگي للشرق الاوسط، قابل دسترس در:

<http://carnegie-mec.org/2017/04/28/ar-pub-68812>

- موسوعة الجزيرة (۲۰۱۵/۷/۱۴)، «الفلوجة.. مدينة لم تنم منذ احتلال العراق»، قابل دسترس در:

<http://www.aljazeera.net/home/print/37c0a303-0881-4323-898f-4d28bb5b7cd8/b245879e-7f5e-413f-8675-8d40e42a28d9>

- نایتس، مایکل (۲۰۱۶)، «فض الحشد الشعبی فی العراق»، معهد واشنطن للدراسات الشرق الادنى، قابل دسترس در:

<http://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/view/iraqs-popular-demobilisation>

- نصار، سلیم (۲۰۱۷/۷/۱)، «من یملا الفراغ داعش فی سوريا و العراق»، سایت شبکه العربیه به نقل از سایت الحیاه، قابل دسترس در:

<https://www.alarabiya.net/ar/politics/2017/07/01>

منابع انگلیسی

- Adler, Emanuel and Barnett, Michael (2002), **Security Communities**, UK: Cambridge University Press.
- **aljazeera.com** (2018), "One year after battle for Mosul, a city lies in ruins", available at: <https://www.aljazeera.com/news/2018/07/year-battle-mosul-city-lies-ruins-180710105827500.html>
- Collins, Alan (2013), **Contemporary Security Studies**, UK: Oxford University Press.
- Duman, Bilgay (2015), A New Controversial Actor in Post-ISIS Iraq: Al-Hashd Al-Shaabi Report (The Popular Mobilization Forces), Ankara: **ORSAM** Report, No: 198, available at: <http://orsam.org.tr/en/a-new-controversial-actor-in-post-isis-iraq-al-hashd-al-shaabi-report-orsam-9-06-2015/>
- Mansour, Renad (2016), the popularity of the Hashd in Iraq , **Carnegie middle east center**, available at: <http://carnegie-mec.org/diwan/626382015>
- **No-terrorism.com** (2016), people crowd in response to a fatwa najaf its origins and the most important components available at: <https://no-terrorism.com/aljamaeat-alirhabiya/alrafida/240-people-crowd-in-response-to-a-fatwa-najaf-its-origins-and-the-most-important-components.html>

- **washingtonpost.com** (2014), "Iraq's victory over militants in Sunni town underlines challenges government faces", available at: https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/iraqs-victory-over-militants-in-sunni-town-underlines-challenges-government-faces/2014/10/29/c53c4886-6f61-4567-904a-918060f6f2f5_story.html?noredirect=on&utm_term=.c0b93e63499b

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی